

HET V OLKS BELA NG

LIBERAAL VLAAMS TIJDSCHRIFT
WWW.HETVOLKSBELANG.BE

Nr 10 • december 2024
Jaargang 145 • maandblad

In dit nummer:

EDITORIAAL

Blijft de democratie overeind? / 2

KUNST

Eigenzinnige textielkunst / 3

BUITENLAND

Syrië: back to the future / 4

ANALYSE

Sterkte van Bart De Wever kan ook zijn zwakte worden / 7

LIBERAS

Het vrouwenstemrecht / 9

OPINIE

De grove borstel van Musk / 11

ESSAY

Oproep tot een toekomstgericht liberalisme / 12



liberaal vlaamsverbond



2025 zonder oorlog?

Misschien is het wat te optimistisch, maar hopen kan geen kwaad. Hopelijk wordt 2025 een jaar met wat minder, of liefst geen oorlog meer, in Oekraïne, in Gaza, in Libanon, in Syrië..., en een jaar met "meer democratie".

2024 is een bewogen jaar geworden voor onze democratie, met heel veel verkiezingen, wereldwijd. Nog nooit gingen zoveel mensen naar de stembus; 78 landen organiseerden nationale verkiezingen, samen goed voor meer dan twee miljard

stemgerechtigde kiezers. Toch maken we ons grote zorgen over de oprukkende illiberale en autocratische democratieën. Sinds 2009 leven meer en meer mensen in landen die richting autocratie gaan, zo lezen we in het jaarlijkse 'Freedom in the World Report'. Wat zegt dit over de staat van de democratie anno 2024, en hoe kunnen we in 2025 de schade herstellen?

Lees meer op bladzijde 2.

*De redactie van
Het Volksbelang
wensst u een gezond
en voorspoedig 2025!*



Voorwoord door Bert Cornelis

“
*De fundamenteën van wat ooit als
een onwankelbaar systeem werd
beschouwd, vertonen scheuren.*
”

Blijft de democratie overeind?

De laatste nummer van Het Volksbelang van het jaar 2024. Het oudste liberale tijdschrift begint volgende maand aan zijn 146ste jaargang. Wilt u, beste lezer, dat Het Volksbelang ook in de toekomst overeind blijft, dan is de eerste voorwaarde om ook lid te blijven van het Liberaal Vlaams Verbond. We rekenen ook in 2025 op uw steun!

Het is de tijd van de jaaroverzichten. 2024 is een bewogen jaar geworden voor onze democratie, met heel veel verkiezingen, wereldwijd. Nog nooit gingen zoveel mensen naar de stembus; 78 landen organiseerden nationale verkiezingen, samen goed voor meer dan twee miljard stemgerechtigde kiezers. Toch maken we ons grote zorgen over de oprukkende illiberale en autocratische democratieën. Sinds 2009 leven meer en meer mensen in landen die richting autocratie gaan, zo lezen we in het jaarlijkse 'Freedom in the World Report'. De graad van democratisering wordt almaar lager. De fundamenteën van wat ooit als een onwankelbaar systeem werd beschouwd, vertonen scheuren die door verschillende factoren worden veroorzaakt. Populisme, desinformatie, polarisatie en de invloed van technologie zetten de democratische rechtsstaat onder druk. Wat zegt dit over de staat van de democratie anno 2024, en hoe kunnen we in 2025 de schade herstellen?

Strijdmiddel

Nemen we even de 'polarisatie', één van de meest zichtbare symptomen van de crisis van de democratie. Verkiezingen zijn een middel om mensen te laten samenwerken, om verschillen te overbruggen. Maar de stembusslag is meer een strijdmiddel geworden, om "tegen" iets te stemmen, om iemand "weg te stemmen". Verkiezingen gaan gepaard met geweld, met opstanden en er werd zelfs in een beschaafd land als de VS op

een kandidaat-president geschoten. Sociale media werken die polarisatie in de hand. Kiezers worden via die media misleid, daarbij ondersteund door buitenlandse inmenging met slechte bedoelingen.

Die polarisatie wordt aangewakkerd door sociaaleconomische en culturele ongelijkheid. Kiezers krijgen de indruk dat ze door hun stem geen vat meer hebben op wat er boven hun hoofden door politici wordt beslist. Hun stem doet er blijkbaar niet toe. In die sfeer krijgen extreme opvattingen meer grip op de kiezers en vinden deze een vruchtbare voedingsbodemp om angst en opstand te zaaien.

Populistische bewegingen bieden natuurlijk zelden duurzame oplossingen. Populisten versimpelen complexe kwesties en legitimeren autoritaire trekjes, zoals het aanvallen van de rechtsstaat, de democratische vrijheden, en de media. De democratische normen worden uitgehold om de liberale waarden onderuit te halen. In die illiberale wereld heersen de manipulatie en intimidatie.

Ongehoorde invloed

Het fenomeen van de technologie om verkiezingen te manipuleren is in opmars. Digitale platforms zouden hulpmiddelen moeten zijn voor meer participatie en inspraak. Ze bieden de mogelijkheid om ook buiten de verkiezingen burgers hun stem te laten horen. Maar die systemen zetten nu blijkbaar ook de deur open voor desinformatie en misleiding. Al die manipulatieve middelen hebben het vertrouwen in politieke leiders stevig aangetast. Wie gezien heeft hoe iemand als Elon Musk de Amerikaanse presidentsverkiezingen heeft beïnvloed, weet dat de big tech-industrie straks wél in staat moet zijn om ongehoorde invloed uit te oefenen op de publieke opinie. Wie zal er straks de VS besturen? Donald Trump of de big tech-giganten?

De toekomst van de democratie begint bij het herstellen van het vertrouwen. Dit kan door meer openheid in het politieke proces, een strengere regulering van de sociale media en meer opvoeding om fake news en desinformatie te herkennen.

Om de sociale en economische ongelijkheid aan te pakken is vooreerst een eerlijke herverdeling van de welvaart cruciaal. Goede gezondheidszorgen, degelijk onderwijs en moderne infrastructuur moeten hoog op de politieke agenda staan. Vervolgens moeten politici de stem van de burger respecteren. Wie niet gehoord wordt of zich niet vertegenwoordigd voelt, zal de democratie zelf niet meer blijven steunen.

Democratie is een werkwoord, en dus moet ons democratisch systeem zich steeds vernieuwen en heruitvinden. Daarom zijn middelen om de rechtstreekse democratie aan te vullen met burgerpanels en digitale participatie zo belangrijk geworden. Ze zijn nodig om de vertegenwoordiging via verkiezingen te versterken.

Tegen illiberalisme

Democratie is dus een voortdurend proces. In 2025 zal de vraag zijn of we bereid zijn die democratische waarden in een sterk veranderende wereld te blijven verdedigen en gezamenlijk onze verantwoordelijkheid te nemen om in te gaan tegen illiberale regimes, tegen machthebbers die enkel confrontatie en oorlog willen, tegen het misbruik van technologie, tegen onvrije en oneerlijke verkiezingen.

We wensen onze lezers alvast een gezond en voorspoedig 2025. Moge de democratie er in dat jaar op vooruit gaan.

Veerle Dupont *Eigenzinnige textielkunst*

Het gesprek met Veerle Dupont op het terras van café Hopper in Antwerpen gaat – over lang heugen. We hebben het over muziek, beeldende kunsten, artistieke creativiteit – 'werken maakt mij gelukkig' – en Het Leven.



Jaak Gregoor

Na enig aandringen, want 'ik heb daar eigenlijk niks over te vertellen', overschouwt de 82-jarige kunstenaar in sneltreinvaart leven en werk. Tussendoor fileert ze met kritische geest en scherpe blik mens en maatschappij. Ook de decadente kantjes van de kunstwereld: "Exuberant grote bedragen voor kunst zijn immoreel." Haar mensbeeld baadt overduidelijk in een fundamenteel rechtvaardigheidsgevoel, haar artistieke gedrevenheid en beeldingskracht in een diepgeworteld sociaal humanistisch engagement.

Eigenzinnig

Veerle Dupont baande zich grotendeels autodidactisch een eigenzinnige weg binnen de hedendaagse kunst. Midden jaren zeventig creëert ze in haar atelier in Hingene-Eikevliet (Bornem) wandtapijten, maar al snel laat ze de klassieke weeftechnieken voor wat ze zijn, en experimenteert met nieuwe technieken en materialen. Ze onderzoekt de mogelijkheden van liggend en staand getouw, en experimenteert met allerlei soepele materialen zoals wol, vlas, katoen, touw, lompen en leder. Aldus ontstaan monumentale wandstructuren waarmee ze het weven een nieuwe betekenis geeft.

Eind jaren zeventig – begin jaren tachtig verlaat de textielkunstenaar de wand en concentreert zich op beelden, objecten, collages, assemblages en installaties. Ze is inmiddels naar Antwerpen verhuisd waar ze zich laat inspireren door ordinaire gevonden voorwerpen (objets trouvés) die ze assembleert tot kunstobjecten. Veerle Dupont laakt de



Veerle Dupont
© www.veerle-dupont.be

huidige wegwerpmaatschappij, maar net hierin vindt ze de nieuwe bouwstenen van haar kunst. "Ik hou van ruïnes, resten, afbrokkelingen, weggeworpen voorwerpen, stukken afbraak, een muur met nog de sporen van verdiepingen, verschillende soorten verweerd behangpapier, een stuk trap. Dromend van wat geweest is. De rijkdom, de kleuren, geuren, kortom de poëzie van dode materialen, van waardeloze voorwerpen."

Eminent kunstkenner Ernest Van Buynder schrijft hierover: "Juist de kunstloosheid van de op straat of op de Antwerpse kaaien gevonden voorwerpen is in de hoogste mate overtuigend."

Veerle Dupont creëert indrukwekkende reeksen: 'Tomben', over leven en dood. 'Vanitas', assemblages omtrent de betrekkelijkheid van tijd en materie. 'Memory boxes', 'Sealed memories' en 'My boulevard of broken dreams' over persoonlijke herinneringen die zich niet laten opsluiten – 'onmerkbaar kwamen ze, de barsten, de scheuren, een oerwoud van pijn'. In andere reeksen hekelt de kunstenaar de gruwelen van oorlog en onrecht, de dramatisch escalerende, zelfgenoegzame, consumptiemaatschappij of laat ze zich inspireren door de kracht van de natuur: "Kunst kan de schoonheid van de natuur niet benaderen."

Het meest tot de verbeelding sprekend is haar reeks 'Kreupelen'. De mens als juten zak zonder hoofd of benen. 'Allemaal in de rij en zwijgen!', een tragische optocht van willoze, kreupel individuen confronteert de toeschouwer met menselijke hulpeloosheid, ontworteling en vergankelijkheid. "Toen ik in Gierle een werk maakte voor de inkomhal van een centrum voor personen met een beperking, en met hen in contact kwam, dacht ik: wanneer men de mensen binnenste buiten keert dan heeft iedereen beperkingen, is iedereen gehandicapt, kreupel. En hoe ouder we worden, hoe meer we in het gelid, in de rij worden gedrongen."

Pionier

Ernest Van Buynder: "Veerle Dupont is een pionier die binnen het heroïsch programma van de hedendaagse kunst een aantal nieuwe en eigen wegen gevonden en ontwikkeld heeft. Zij heeft de grenzen van de textielkunst zonder meer verlegd."

Veerle Dupont werd geselecteerd voor de Biënnale van Sao Paulo (Brazilië) en exposeerde o.m. in het Franse Le Havre (Musée André Malraux), 'De Brakke Grond' Amsterdam, Exempla '79 (München), Textielkunst (Wenen), K18-Stofwissel (Kassel) en de Internationale Triënnale (Lodz).

In 1983 ontving Veerle Dupont de Staatsprijs voor Beeldende Kunst van de Vlaamse Gemeenschap.

Meer info op www.veerle-dupont.be.

Syrië

Back to the future



Lukas De Vos

De weg naar Damascus is lang. De apostel Paulus werd er van zijn paard gegooid. De kruisvaarders moesten eerst de oninneembaar geachte stad Antiochië (vandaag Turks Antakya) belegeren – en goeddeels uitmoorden – in 1097-1098, vooraleer de weg naar het zuiden openlag, en naar de verovering van de Levant (ook wel Groot-Syrië genoemd of het Morgenland, waar de zon opkomt). De weg is lang maar de middelen danig versneld. Of de uitmoording, na de val van het Assad-regime doorgaat, staat nog te bezien.

Maar dat de Syrische rebellen op amper tien dagen vanuit het Turkse grensgebied de hoofdstad konden veroveren en de 53-jarige familiedictatuur van Assad zonder slag of stoot verdreven, grenst aan het onwaarschijnlijke. Juist omdat het hele kustgebied van Turkije tot Libanon vooral alawieten telt, sjiïten, die pas na de val van de Sjah in Iran door de ayatollahs erkend werden als volwaardige moslims.

Autoritair bewind

Allicht uit strategische beweegredenen die weinig met godsdienst te maken hadden. De alawieten vormen een minderheid in Syrië, en hun machtsuitoefening is bijzonder bloedig geweest. Nog dit jaar stond het land in 'The Economist Index of Democracy' op de 163e plek van 167 onderzochte staten. Net iets 'beter' dan de CAR, Noord-Korea, Birma en Afghanistan.

Met drie nullen voor vrije verkiezingen, werking van de regering en respect voor de burgerlijke vrijheden. Totaalscore: 1,43 op 10, autoritair bewind. Die zal in mei niet verbeteren. (Niet dat België hoog van de toren moet blazen: de democratie verwasemt – 'flawed democracy' - het is afgezakt naar de 36e plek met amper 7,54 op 10, samen met de zwakke Europese broertjes Cyprus, Letland en Litouwen. Alleen Bulgarije, Roemenië, Slowakije en Hongarije doen slechter in de Unie...).

Bedenkelijker is dat nu al 2,85 miljard mensen onder het juk van een vrijwel rechteloos bewind leven, dat zich geen verbetering aankondigt voor 5,7 miljard, en dat amper 880 miljoen mensen van een echte democratie genieten. Je kunt dus zeggen dat Syrië geen uitzondering vormt. De omwenteling vandaag

“
**De omwenteling
vandaag is uitgelokt
door de volgehouden
knechting van de
bevolking.**”

is uitgelokt door de volgehouden knechting van de bevolking. Waar het eigenbelang van de grote mogendheden en de machteloosheid van de VN mede de hand in hebben. Syrië is de voorbije eeuwen altijd een strategische speelbal geweest, voor de Ottomanen, de Fransen (Conferentie van San Remo, 1920), de Sovjets (1946), de Amerikanen en de Russen, die allebei nog troepen in het land houden na de staatsgreep.

Ontwrichting

De eigenlijke aanleiding voor de opstand is niet ver te zoeken. De Arabische staten en Iran werden ontwricht door politiek-

vreugdefeesten van Syriëers in het Westen om de val van Assad, maar wat brengt de toekomst voor hun land straks?

economische ingrepen – vanaf de eerste oorlog om Palestina met het net gevormde, opgedrongen Israël (1948) en de Egyptische naasting van het Suezkanaal in 1956, gevolgd door het ontwakend islamitisch nationalisme, dat vertrok vanuit de in 1928 opgerichte Moslimbroederschap. Vanaf de Zesdaagse Oorlog (1967) won het religieuze engagement zienderogen aan populariteit. Maar de echte 'trigger' was de Arabische Lente. Banale incidenten volstaan om een gistend kruitvat tot ontploffing te brengen.

De Lente waaide oostelijker over na de zelfverbranding van een Tunesische straatventer op 17 december 2010. De politie had zijn handelswaren "zomaar" in beslag genomen. Corruptie, afpersing, gebrek aan vrijheden, machtsmisbruik, werkloosheid, en een demografisch onevenwicht met teveel jongeren vormden de lont voor straatverzet en de roep om meer democratie. Het kostte nogal wat staatshoofden al dan niet letterlijk de kop, Ben Ali in Tunesië, Moeammar Kadhafi in Libië, Moebarak in Egypte, Saleh in Jemen, Rifai in Jordanië. Elders moesten regeringen het ontgelden en toegevingen doen, zoals de

opheffing van de aanslepende noodtoestand in Algerije, vrouwenstemrecht in Saoedi-Arabië, vrijlating van alle gevangenen.

Gefolterde kinderen

Ook Syrië ontsnapte niet aan de wind van verandering. Net als in Tunesië begon alles met machtsmisbruik van de politie. Op 17 februari 2011 sloegen agenten een winkelierszooon tot moes omdat zijn wagen fout geparkeerd stond. De spontane protesten belandden snel op Youtube. In de spanning die volgde waren de opsluiting en foltering van vijftien kinderen in Dera teveel voor de inwoners. Hun misdaad? Ze hadden graffiti op muren gespoten en de geheime dienst Moecharabat had ze bijzonder ruw behandeld en vingernagels uitgetrokken. Het protest op 15 maart breidde zich als een vuurtje uit, de eisen ook. De massa wou de opheffing van de staat van beleg die al sinds 1963 van kracht was. Hafez al-Assad, de vader van de nu naar Moskou gevluchte Basjar, was toen al de aanstoker van een staatsgreep, die hem na zuiveringen in de Baath-partij het presidentschap opleverden in 1971. Hij zou in 1982 genadeloos het stadje Hama, dat in opstand was gekomen, platbranden en uitmoorden. De aanzet van, toen al, 40.000 doden en 800.000 vluchtelingen. De ijzeren greep zou Hafez tot zijn dood in 2000 nooit lossen, de zoon die hem opvolgde evenmin. Hij liet in Homs en opnieuw Hama in 2011 na zware strafexpedities alleen puin en lijken liggen. Syrië werd door de Arabische Liga geschorst.

Dat gedwongen isolement riep al snel middeleeuwse beelden op: een burgeroorlog, de opmars van Al Kaida, de stichting van een kalifaat in Syrië en Irak, de rivaliteit met Turkije, zetten de verdeeldheid van het land dik in de verf. Zoals de vroegere baronieën, lag ook Syrië als een taart in stukken gesneden. De Koerden hadden hun eigen veiligheidszone uitgebouwd in het noordoosten. Elders in het



Hafez al-Assad, de vader van de nu naar Moskou gevluchte Basjar, in betere tijden met de Amerikaanse president Bill Clinton in 2000.

land bleven IS-fracties, ook na de opheffing van het kalifaat, actief, maar ook milities schiepen hun eigen invloedssfeer. Om zich te handhaven schrok Assad niet terug voor de vuilste methodes, van martelgevangenen tot het gebruik van chemische wapens tegen de eigen bevolking. Dat kon maar omdat hij nieuwe bondgenoten had binnengehaald: Rusland, Iran, en Hezbollah in Libanon. De alewieten behielden hun meerderheid in leger en administratie, maar moesten lijdzaam toezien hoe de macht van Iran met de dag groeide, en Syrië omhoog tot een onmisbare partner in de "As van de Weerstand tegen het Westen", de halve maan van sjiiïtische dominantie van Irak, Syrië, Libanon met Hezbollah, Palestina met Hamas, tot Jemen met de Hoeti's. De eigenlijke (militaire) politiek werd goeddeels uitgewerkt door de Revolutionaire Wacht die nadrukkelijk aanwezig was in Damascus.

En toen brokkelde dat wankel verbond af. Turkije was al langer een fervent tegenstander van Assad, president Erdoğan liet geen gelegenheid voorbijgaan om de reus op lemen voeten die Syrië was geworden te jennen of te bedreigen. De draaischijf van de handel naar Centraal-Azië was zijn monopolie, niet dat van Syrië of Saoedi-Arabië. Het staat zo goed als vast dat Turkije, dat al langer wapens en geld levert aan zogenaamd bevriende milities om het "gevaar" van de Koerden te bestrijden, wellicht de aanzet heeft gegeven om op een gunstig moment een gewapende aanval op Damascus te openen.

“
**Turkije was al
langer een fervent
tegenstander van
Assad.**”

Dat is goed bekeken. Rusland kampt met een enorme inflatie en een oorlogsindustrie die zowel de inkomsten als de actieve bevolking decimeert. Moskou heeft een luchtmachtbasis, Cheimim in Latakia. Maar voor zijn oorlogsvloot houdt Turkije de knip op de Bosporus. De hoop is behoud van de haven in Tartoes (haar enige toegang tot de Middellandse Zee). Daar kan wel geen vliegdekschip aanleggen, maar voor het Afrika-beleid is ze onontbeerlijk. "Poetin wil Afrikaanse leiders bijstaan in hun strijd tegen rebellen of terroristen, en daarmee zijn

voetafdruk op dat continent vergroten" (Corry Hancké in DS).

Asiel in Rusland

Luchtsteun kwam er niet of amper voor het Syrische regeringsleger. Een doekje voor het bloeden is dat Assad en zijn gezin "humanitair" asiel krijgen in Rusland. Oekraïne slorpt alles op. Iran zit ook in nesten. Voortdurende boycotacties van het Westen hebben de economie danig beschadigd, de strenge sjaria-wetgeving botst steeds meer op publieke afkeer, de Iraanse investeringen in de buurlanden zuigen alle investeringen in eigen land weg. De satrapen van Hamas en Hesbollah zijn murw geschoten door Israëliische operaties, hun leiders vermoord; de eigen industrie deelde geregeld in de klappen. Het grote brein van de Iraanse politiek in Damascus vormden Al-Quds-generaals Mohammad Reza Zahedi en vooral Kassem Soleimani. De eerste kwam begin dit jaar om bij een luchtaanval op het Iraanse consulaat, de tweede sneuvelde al in 2020 door een Amerikaanse raket bij de luchthaven van Bagdad.

Dat lachende derde Turkije is staat buiten kijf. De sjiiitische dreiging is weg. De SNA-militie, die Ankara sponsort, opende meteen aanvallen op het Koerdische bolwerk Marbij en verjoeg duizenden Koerden uit Tal Rilaat. De Democratische Strijdkrachten van Koerdistan (SDS) hebben zich redelijk afzijdig gehouden tijdens de machtsovername, behalve volksgenoten ontzeten uit Aleppo. Maar Erdoğan's doel is natuurlijk het verpletteren van de YPG, de zelfverdedigingseenheid die – net zoals het los regionaal verzet bij de Jordaanse grens - steun krijgt van de VS. De



Basjar Assad was ook steeds welkom in het Westen, met de Franse president Chirac in 2001.

wolf in schapenviel slaat en zalft tegelijkertijd. "Het bewind in Damascus heeft niet begrepen dat wij een helpende hand uitstaken", zei hij. "Wij hebben getoond dat we menslievend zijn". Hij doelt op de 3,4 miljoen vluchtelingen in zijn land. Die moeten nu zo snel mogelijk terug. Ja, schreef de 'Kronen Zeitung', hij is nu de "pate", de peetvader.

Kruistochten

Het wordt, zoals tijdens de kruistochten, weer bikkelen om de bondgenootschappen. De leider van de grootste rebellen groep HTS, de vroeger gezochte Aboe Mohammad al-Jolani, heeft lessen geleerd uit zijn Al-Kaida-verleden.

Hij predikt nu verzoening, gelijkheid voor alle godsdiensten en volkeren, geen rauwe bekerings en terechtstellingen, is zelfs niet afkerig van het Westen en Israël (dat intussen wel de bufferzone op de Golanhoogte weer bezet heeft). Vraag is hoe lang hij die beloftes kan of wil volhouden.

De leider van de grootste rebellen groep HTS, de vroeger gezochte Aboe Mohammad al-Jolani, heeft lessen geleerd uit zijn Al-Kaida-verleden.

Sterkte van De Wever kan ook zijn zwakte worden



Rik Carpentier
LVV-bestuurslid

Al méér dan 15 jaar speelt de N-VA een dominante rol in het Vlaamse en Belgische politieke leven. Het recept voor het succes van De Wever bestaat in essentie uit drie elementen.

Ten eerste heeft hij al vroeg beseft dat vendelzwaaien voor een Vlaamse onafhankelijkheid bitter weinig Vlamingen enthousiasmeert – zelfs de meerderheid van de N-VA wil dat niet, zo tonen enquêtes aan, en dus heeft hij de boodschap in een liberaal kleedje verpakt. Omdat hij goed weet dat Vlaanderen een centrumrechtse onderstroom heeft. Met zuiver liberale socioeconomische ideeën kaapte hij de rechterflank van CD&V weg en een groot deel van Open Vld.

Maagdelijkheid

Ten tweede heeft hij zich tot nu alleen de strategie van de maagdelijke zuiverheid eigen gemaakt. Roepen van aan de zijlijn, zonder zich in compromissen te moeten engageren, is electoraal het meesst lonende. Toen N-VA zijn hoogste score behaalde, bleef de partij netjes in de oppositie. En toen er eindelijk een Zweedse coalitie zonder socialisten kwam – een staatsvorming op zichzelf, zei De Wever ooit -, werd hij zelf geen minister, wat hem toeliet vanuit zijn Antwerpse zetel oppositie te kunnen blijven voeren, zelfs de stekker er uit te trekken met het Marrakesh-pakt.

En ten derde worden de communicatielijnen strak in de hand gehouden. Als géén ander weet De Wever met elke situatie weg te komen. De jongste federale campagne was opnieuw een voorbeeld van hoe hij vanuit een underdogpositie toch de debatten zo kon beheersen dat N-VA de grootste partij bleef, voor Vlaams Belang.

Ernstige kans

Met Arizona-in-de-maak lijkt een kentering op gang te komen. Voor het eerst ambieert Bart De Wever om Belgisch Premier (sic!) te worden, maar hij heeft er tot nu toe altijd snel aan toegevoegd "als het een sterk project wordt waarin ik kan geloven". De supernota deed socioeconomisch liberaaldenkenden aanvankelijk likkebaarden eindelijk lijken de langgewenste hervormingen (fiscaal, arbeidsmarkt, begroting) een ernstige kans te krijgen.

Maar de N-VA-voorzitter botst op de grenzen van de politieke werkelijkheid: hij kan deze hervormingen enkel verwezenlijken als het linkse Vooruit en de uiterlijke stoere maar innerlijk weifelende christen-democraten (die méér onder druk staan van ACV dan ze willen doen geloven) méé willen... En daar knelt het schoentje van onze Belgische democratie. Zolang je geen centrumrechtse meerderheid hebt, en zeker niet als je openlijk alles gedaan hebt om de liberalen "kapot" te krijgen (het waren de woorden van De Wever), dan heb je opnieuw die linkerzijde nodig.

Mooie muziek

Dat was de waarheid voor Charles Michel, die botste op Kris Peeters en de linkerflank van CD&V. Dat was de waarheid voor Alexander De Croo, die met een te kleine partij de leiding nam van een al te bont gezelschap. Vivaldi, nochtans de componist van de onsterfelijk mooie muziek van de Vier Jaargetijden, werd zowaar een scheldwoord; vier jaar lang wreef De Wever het immobilisme van de regering-De Croo aan.

Maar de sterkte van de N-VA-voorzitter, zijn aantrekkelijke en zuivere compromisloosheid, dreigt nu het struikelblok te worden. Bij het ter perse gaan zag de situatie er als volgt uit. Uit wat recent naar buiten komt uit de formatiebesprekingen blijkt dat men na zes maanden nog niet eens één keer met alle partijvoorzitters samen rond de tafel gezeten heeft over de échte knelpunten, de sociaaleconomische. De formateur probeert zijn eigen programma, zijn eigen zin, aan de anderen op te leggen door de partijvoorzitters éérs te doen instemmen met een begrotingstabel, zonder dat de achterliggende maatregelen uitgepraat zijn. Vanuit een liberale hervormingsdrang kan je dromen dat zo iets lukt, maar de praktijk wijst uit dat dit uiteraard nooit lukt. Elke formateur, elke Premier heeft altijd het méést water in de wijn van zijn eigen programma moeten doen, om zijn coalitie bijeen te krijgen. Dit is een logica van de Wetstraat waar je niet aan onderuit kan, tenzij je de absolute meerderheid haalt.

Stilstand

Drie Arizona-scenario's kunnen zich nu voordoen. Ofwel kan De Wever de cursor op de links-rechts-as toch voldoende naar rechts houden, maar het valt sterk te betwijfelen of Vooruit en de christen-democraten daarmee ooit kunnen leven. Ofwel wordt het opnieuw een compromis op zijn Belgisch zoals met vorige regeringen en wordt er opnieuw véél te weinig hervormd, en dan is het imago van N-VA onherstelbaar stuk. Ofwel mislukt de formatie en kan De Wever, zoals al zo vaak, de schuld op de anderen steken "die niet tot inzicht wilden komen".

Dat laatste dreigt de doodsteek te worden voor het laatste greintje geloofwaardigheid van de hele politiek. Want dan heeft compromisloosheid en ideologische partijzuiverheid gewoon tot niks geleid, tot complete stilstand, of erger nog, tot sociaal-economische rampspoed. Hopelijk brengt de Kerstseer toch nog licht (of wijsheid) aan de einder.



In memoriam

Lode Wils (rechts) met de Gentse hoogleraar Romain Van Eenoo. (foto WT 2024/1)



Bert Cornelis

**De
scherpzinnige
prof is niet
meer**

Op dinsdag 10 december 2024 overleed dé historicus van de Vlaamse Beweging en professor aan de KU Leuven, Lode Wils (1929). In maart werd hij 95 jaar, wat hem er niet van weerhield om nog met een nieuw boek voor de dag te komen, 'Vlaamse beweging, sociale beweging?' (*). Wils vroeg zich af in welke mate de Vlaamse beweging een massabeweging

Wils werd door voor- en tegenstanders (en die heeft hij zijn hele carrière lang in hoge mate gehad) als dé belangrijkste geschiedschrijver van de Vlaamse beweging gezien. Ik denk dat ik geen enkel college van hem aan de KU Leuven heb gemist. Naar de lessen van professor Wils gaan was een feest, een voorrecht om zijn scherpzinnige en uitdagende lessen te mogen bijwonen.

Veel kritiek

De man heeft een onnavolgbaar palmares aan publicaties op zijn naam staan. Het oudste boekje dat ik van hem voor 1 euro in een antiquariaat kocht, draagt de titel "De oorsprong van de Kristen-Democratie. Het aandeel van de Vlaams-demokratische stroming", uit 1963. Het is het exemplaar dat Wils signeerde ter attentie van een andere grootheid uit het professorenheir der Leuvense historici, Emile Lousse, "uit eerbied en erkentelijkheid" aangeboden. Nadien volgden tal van werken over natievorming, de geschiedenis van de

Vlaamse beweging (Daensisme en Activisme), en biografieën van Vlaamse voormannen. Wils kreeg het herhaaldelijk aan de stok met zijn collega's van andere universiteiten (RU Gent en VUB) omdat hij er stellig van overtuigd was dat de Vlaamse beweging haar oorsprong vond in de christendemocratie, en niet in het liberalisme of het socialisme. Vooral het minimaliseren van de vrijzinnigheid in de Vlaamse strijd, stuitte op veel kritiek, en nog steeds.

Laatste boek

In tal van interviews na het verschijnen van 'Vlaamse beweging, sociale beweging?' gaf hij aan dat dit zijn laatste boek zou worden.

Toen Wils zijn carrière begin jaren zestig als leraar aan het atheneum van Antwerpen begon en hij aan zijn leerlingen vroeg wat de 'Vlaamse beweging' was, kreeg hij te horen dat het over de "zwarten en de collaborateurs" ging. Het zou eens de moeite lonen om die vraag vandaag

opnieuw in de klas te stellen. Wat zal het antwoord zijn? Wellicht ook niet wat Wils toen had verwacht, een ontvoogdingsbeweging die opkwam voor de Nederlandse taal, degelijk Nederlandstalig onderwijs en sociale vooruitgang voor de Vlamingen. Allemaal dingen die jongeren vandaag wellicht evident vinden, maar waarvoor er wel degelijk, niet alleen door christendemocraten, maar ook door liberalen en socialisten, fel is gestreden.

* Het Volksbelang, januari 2024

De Liberale Partij en het vrouwenstemrecht (1900-1950)

*Moeizame weg
naar gelijkheid*



Enkele van de voornaamste Belgische feministen (bijv. Georgette Wagener-Ciselet, Marthe Boël-de Kerchove de Denterghem, Jane Brigode-Ouwerx) waren actief binnen de liberale beweging. Dit hoeft niet te verbazen. De op het gelijkheidsbeginsel en Verlichting gefundeerde liberale ideologie vormt de bakermat van het feminisme. Toch stond de Liberale Partij in de eerste helft van de 20ste eeuw op de rem wanneer het de invoer van vrouwenstemrecht betrof. Uiteindelijk duurde het tot 1948 eer België zich – in de woorden van Paul-Henri Spaak – "op één lijn bracht met alle beschaafde landen" door het vrouwenstemrecht goed te keuren.

Vanuit een tijdsgebonden opvatting van het vrijheidsbeginsel argumenteerden de liberalen gedurende verschillende decennia dat vrouwen eerst volledig maatschappelijk geëmancipeerd en vrij moesten zijn alvorens ze in alle zelfstandigheid, zonder buitensporig onderhevig te zijn aan klerikale beïnvloeding, konden wegen op de politieke toekomst van het land. De kloof tussen de invoer van vrouwenstemrecht als ideaal en het uitstel ervan als partijpolitieke praktijk wordt tastbaar aan de hand van drie historische getuigenissen over de kwestie.

De waarschuwing van Féron (1901)

"De kwestie van het vrouwenkiesrecht zou de kracht van de algemene kiesrechtbeweging verminderen door ons, liberalen en socialisten, te verdelen. (...) Wij zijn daarom van mening dat het zeer wenselijk is om de kwestie van het vrouwenkiesrecht te verwijderen van de actuele politieke agenda. (...) Politieke gelijkheid

tussen mannen, die nog niet is bereikt, is ongetwijfeld dringender dan de kwestie van het vrouwenkiesrecht." (Émile Féron)

In juli 1901 maakte het deel van de liberale parlementsgroep dat zich actief inzette voor enkelvoudig mannenstemrecht, bij monde van de progressieve liberaal en Brussels volksvertegenwoordiger Émile Féron, de bovenstaande verklaring publiek. De liberalen gaven aan de socialistische collega's expliciet te kennen dat een gezamenlijke campagne voor algemeen enkelvoudig stemrecht, en dus een afschaffing van het stelsel van het algemeen meervoudig mannenstemrecht, enkel kon wanneer de socialisten de in hun programma vermelde eis rond de invoering van vrouwenstemrecht op zijn minst tijdelijk zouden inslikken. De verklaring werd voorgelezen op een gemeenschappelijke meeting tussen socialisten en liberalen. Ongeacht de positie die individuele liberale politici innamen ten

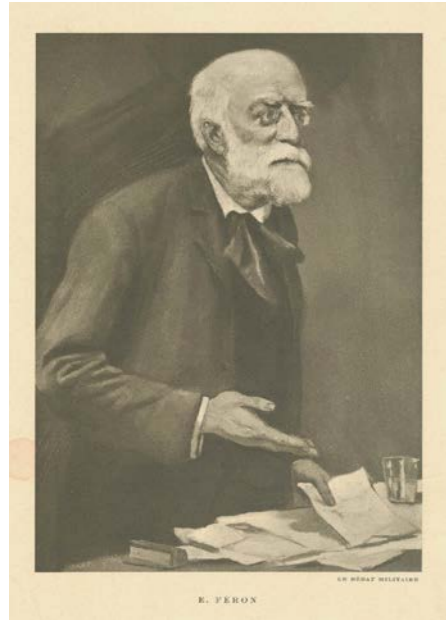


Christoph De Spiegeleer
Liberas

aanzien van het vrouwenstemrecht, was de consensus binnen de partij dat de invoering van vrouwenstemrecht aan het begin van de 20ste eeuw nog lang niet aan de orde was.

Politieke berekening

Het leed voor de liberalen rond 1900 geen twijfel dat vrouwenstemrecht op dat moment enkel de dominantie van de katholieke partij kon versterken. Het waren dus geen principiële overwegingen die aan de basis lagen van de liberale afkeuring van het vrouwenstemrecht, maar pure partijpolitieke berekening. Op het einde van de meeting werd besloten om de socialistisch-liberale campagne voor algemeen mannenstemrecht te activeren. Na de Eerste Wereldoorlog, in 1919, werd algemeen enkelvoudig mannenstemrecht effectief ingevoerd. Dit gebeurde niet door de druk van een socialistisch-liberaal kartel, maar door de veranderde tijdgeest en de dringende nood aan pacificatie rond vooroorlogse twistpunten.



Émile Feron. (Collectie Liberlas)

Het doembeeld van Cocq (1920)

“Meteen gemeentelijk stemrecht toekennen aan alle vrouwen vanaf 21 jaar betekent het blootstellen van het openbaar onderwijs, dat alle geloofsovertuigingen respecteert en waarvan de leiding voor een groot deel in handen is van de gemeentelijke besturen, aan nieuwe aanvallen ten gunste van een confessioneel en sektarisch onderwijs dat door de staat in stand wordt gehouden, maar zich wel aan de leiding van diezelfde staat onttrekt.” (Fernand Cocq)

Wanneer in maart 1920 een wet werd gestemd die vrouwen gemeentelijk kiesrecht toekende, kanten de liberalen zich daar resoluut tegen – op twee dissidente ja-stemmen na-. De antiklerikale Fernand Cocq, ondervoorzitter van de Ligue de l’Enseignement, schetste met veel overgave in de Kamer een doembeeld van de nefaste impact van gemeentelijk vrouwenstemrecht op de toekomst van het gemeentelijk onderwijs in de grote steden als liberale bastions. Dit betrof vooral verbaal radicalisme. De liberalen hadden immers in 1919 in tijden van ‘union sacré’ en onder katholieke druk met de opgedreven betoelaging van de lonen van het vrij lager onderwijs door de centrale overheid ingestemd. Een radicaal doorbreken van het status quo inzake de subsidiëring van confessioneel onderwijs was niet aan de orde.

De Liberale Partij keerde zich in de directe nasleep van de Eerste Wereldoorlog naar eigen zeggen niet principieel tegen de toekenning van volwaardige politieke rechten aan vrouwen op een gegeven ogenblik. De partij hechtte

volgens een goedgekeurde resolutie op het partijcongres van 1919 vooral belang aan een stapsgewijs proces van politieke educatie van vrouwen en plaatste de burgerlijke ontvoogding van vrouwen op de eerste plaats. Vanuit deze redenering bleef de partij gedurende het hele interbellum afwijzend staan tegenover het verder toekennen van politieke rechten aan vrouwen (voor de provincieraadsverkiezingen en de wetgevende verkiezingen), tot ongenoegen van de liberale vrouwenbeweging die zich meer en meer organiseerde.



Het bureau van het partijcongres in juli 1919. (La Dernière Heure)

De vrees van Van Glabbeke (1945)

“Wat zou het directe gevolg zijn als de vrouwen van incivieken zouden deelnemen aan de volgende verkiezingen? Ze zouden deelnemen aan de verkiezingen en in dichte gelederen diegenen vervangen die in een concentratiekamp of in de gevangenis zitten. (...)” (Adolphe Van Glabbeke)

De ruimte om de legitimiteit van de onmiddellijke invoering van het vrouwenstemrecht nog in twijfel te trekken was na de Tweede Wereldoorlog, nadat ook vrouwen in het verzet hun eigen leven op het spel hadden gezet, bijzonder klein geworden. Nu ook de liberalen op hun partijcongres in juni 1945 vrouwenstemrecht zonder voorbehoud in hun programma hadden opgenomen, lag de weg voor een snelle en vlotte stemming van het vrouwenstemrecht voor volledig open. In oktober 1945 lag in de Kamer een wetsvoorstel voor vrouwenstemrecht voor. De liberale minister van Binnenlandse Zaken Adolphe Van Glabbeke diende echter in naam van de toenmalige regering onder leiding van Achiel Van Acker een amendement in. Met dit amendement wilde de regering de invoering uitstellen tot 1947.

Van Glabbekes amendement in naam van de regering was volgens zijn betoog in de Kamer deels ingegeven door de vrees dat collaborateurs hun stem zouden laten horen door hun echtgenote, moeder of zus in hun plaats te laten stemmen. Het kon, aldus Van Glabbeke, met de aan gang zijnde repressie

niet door de beugel dat vrouwelijke verwanten van collaborateurs wiens politieke rechten waren ontnomen zouden stemmen in de eerste naoorlogse verkiezingen. De tegenreactie vanuit de CVP was ongemeen heftig. De partij maakte geen deel uit van de regering en hoopte om via vrouwenstemrecht aan een parlementaire meerderheid te raken om Leopold III weer op de troon te krijgen. Door het verdragingsmanoeuvre van de regering konden vrouwen bij de verkiezingen van februari 1946 nog steeds niet stemmen.



Dit liberale kiespamflet voor de eerste wetgevende verkiezingen waar vrouwen konden stemmen (1949) beeldde de huisvrouw op creatieve wijze uit als burger die kon stemmen tegen het fiscale beleid van de christendemocraat Gaston Eyskens. (Collectie Liberlas)

Een lange weg

Begin 1947 stelde de socialistisch-christendemocratische regering onder leiding van Paul-Henri Spaak opnieuw een wetsvoorstel voor vrouwenstemrecht in het vooruitzicht. De wet van 27 maart 1948 verleende vrouwen vanaf 21 jaar voor beide kamers stemrecht. Alle liberalen stemden uiteindelijk voor. Inmiddels had de liberale partijtop ook de prominente feministe Georgette Wagener-Ciselet gecoöpteerd als senatrice. Ciselet zette zich sinds 1946 in de Senaat succesvol in voor de burgerlijke ontvoogding van de (gehuwde) vrouw.

De wetgevende verkiezingen van 1949, waar voor de eerste keer vrouwen aan deelnamen, zorgden na 50 jaar bakkeleien over de effecten van vrouwenstemrecht niet voor de complete en radicale herschikking van het partijpolitieke landschap waar sommigen voor vreesden en anderen op hoopten.

Nu in de Verenigde Staten van Amerika Donald Trump het genie Elon Musk gevraagd heeft (of is het omgekeerd?) met de grove borstel door de Amerikaanse overheidsadministratie te gaan, weerklinken er ook langs deze kant van de oceaan stemmen om hier hetzelfde te doen.

Hoewel er in ons land, maar bijvoorbeeld ook op het niveau van de EU, zeker geen gebrek is aan overheidsreglementeringen, lijkt het ons toch wat kort door de bocht om dan “zo maar” zoveel mogelijk te schrappen.

Alles begint bij de vraag: “Willen wij een absoluut vrije markt versie kapitalisme, of een vrije markt versie Liberalisme?”

Ouderwetse kapitalist

Een ouderwetse kapitalist redeneert: “Ikke en de rest kan stikken...” M.a.w., zijn redenering is, laat mij maar doen, en veel geld verdienen, maar wat daar dan verder de gevolgen van zijn, voor de anderen, dat is niet mijn probleem. Dus als er geproduceerd wordt op een erg vervuilende manier, als werknemers in menonwaardige omstandigheden moeten presteren, als ongezonde en gevaarlijke producten worden verkocht,... daar moet niemand, en al zeker niet de overheid, zich mee bezighouden. Dus, liefst zo weinig mogelijk, en bij voorkeur “géén overheidsreglementeringen”.

Een ‘liberale’ ondernemer die weet en beseft dat zijn “recht op vrijheid” begrensd wordt door het even groot recht op vrijheid van zijn medemens, en dat er dus moet gezocht worden naar een billijk evenwicht tussen de rechtmatige belangen van ‘alle’ partijen die



Mark Bienstman
mbienstman@hotmail.com

De grove borstel

van Musk

rechtstreeks of onrechtstreeks betrokken zijn bij zijn economische activiteit, aanvaardt dat zijn economische activiteit binnen bepaald grenzen (regels) moet verlopen, zodat noch de werknemers, noch de omwonenden, noch de consumenten, noch de samenleving als geheel buitensporige schade ondervinden van zijn ondernemerschap.

Trouwens ieder weldenkend mens weet dat als er ergens een (sport)wedstrijd wordt “gespeeld” er regels en scheidsrechters moeten zijn. Zonder regels en gedegen arbiters, degradeert een wedstrijd op de kortste keren in een brutale en onrechtvaardige schoppartij, waarin alleen nog het recht van de sterkste en vaak brutaalste zegeviert.

Zo is dat ook in de economie: zonder afdwingbare regels keren we terug naar de donkere tijden van de industriële revolutie van de 19^e eeuw.

Principes en regels

Natuurlijk men moet (en mag) niet vervallen in het andere extreem, waar er teveel (en soms tegenstrijdige) regels zijn die elke vorm van initiatief fnuiken. In dat verband is het debat rond “rules based regulations” versus “principles based regulations” de moeite waard om te voeren: met name minder pietlutige regels en meer algemene principes

die men wil beschermen (en dan is het verder aan de onafhankelijke rechtbanken om te oordelen of bepaalde principes wel of niet geschonden zijn).

Een andere belangrijk element, is dat van het “level playing field”: het kan natuurlijk niet zijn dat een ondernemer in een land aan andere en/of minder regels onderworpen is dan zijn concurrent in een ander land. De markt kan maar correct en rechtvaardig functioneren, als ‘alle’ spelers aan ‘dezelfde’ regels zijn onderworpen. Dit is echter géén argument om dan maar een “race to the bottom” te organiseren: het is niet omdat in één land er minder/geen regels zijn (met alle gevolgen van dien...) dat wij dan hier ook maar alle regels overboord moeten gooien. Een van de grondredenen waarom de EU is opgericht, is precies om (tenminste binnen de 27 lidstaten) ervoor te zorgen dat overal dezelfde regels en/of beperkingen van toepassing zouden zijn en dus de concurrentie eerlijk zou verlopen.

Eigen gewin

Dus regelgeving moet er zijn, maar dan wel voor alle spelers en afdwingbaar door wie zich (gefundeerd) tekort gedaan voelt. Dit tot spijt van Trump en zijn miljardairsvriendjes die er alleen op uit zijn hun eigen, egoïstisch gewin te maximaliseren op de rug van de zwakkeren in onze samenleving.

Oproep tot een toekomstgericht liberalisme



Ivan Vandermeersch

Eresecretaris-generaal BAM (Belgian Association of Marketing)

In een wereld waarin conservatisme vaak de neiging heeft om verschillen te onderdrukken en uniformiteit te eisen, biedt het liberalisme een verfrissend alternatief. Mijn essay, 'Pleidooi voor Moderne Vrijheid: Verantwoordelijk Individualisme in een Inclusieve Maatschappij', schetst een toekomst waarin vrijheid en verantwoordelijkheid elkaar versterken.

Het liberalisme richt zich op iedereen, maar onderscheidt zich door specifiek op te komen voor zij die afwijken van de mainstream – zij die risico lopen op uitsluiting door religieus dogma, nationalistische reflexen of extremistisch conformisme.

Conservatieve krachten zoeken vaak veiligheid in behoud en beperking, maar moderne vrijheid vraagt om een dynamiek van groei en inclusie. Waar conservatisme verschillen als een bedreiging ziet, erkent het liberalisme diversiteit als een bron van kracht en innovatie. Het biedt ruimte voor uiteenlopende levensstijlen, overtuigingen en ideeën, zolang deze de rechtsstaat respecteren. Dit is een fundament voor een samenleving waarin iedereen, ongeacht afkomst, gender of overtuiging, gelijke kansen krijgt.

Staatshervorming

De N-VA speelt in op zelfbehoud en exclusiviteit met een nationalistische inslag, tegenover het inclusieve liberalisme dat diversiteit als kracht ziet en vrijheid verbindt met verantwoordelijkheid. Terwijl nationalistenvasthouden aan behoud en uniformiteit, vereist een efficiënte hervorming

van België technologie en innovatie. In een snel veranderende wereld kunnen complexe structuren en versnipperde bevoegdheden niet standhouden. Technologie kan procedures vereenvoudigen, beleid versnellen en democratische participatie versterken, met transparantie, efficiëntie en inclusie als fundament. Alleen zo kan België, met zijn complexe structuren en versnipperde bevoegdheden, efficiënt functioneren in een snel veranderende wereld.

Het liberalisme kiest voor een toekomst waarin verschillen niet worden gevreesd, maar gevierd.

Moderne vrijheid vereist balans. Het liberalisme wijst de overregulering van technocratische controle en het isolement van conservatieve tradities af. Het pleit voor een overheid die faciliteert en stimuleert, in plaats van dicteert. Alleen door verantwoordelijkheid te verbinden aan vrijheid kunnen we een inclusieve maatschappij opbouwen die recht doet aan zowel individuele ambities als het collectieve welzijn.

Levensweg als Kompas

Mijn visie op vrijheid is diepgeworteld in mijn persoonlijke levensverhaal. Geboren in het naoorlogse Brugge in een katholieke familie, heb ik van jongs af aan de spanning tussen conformisme en autonomie gevoeld. Als 'sandwichkind' in een groot gezin, waar gehoorzaamheid en traditie de norm waren, leerde ik wat het betekent om je eigen weg te zoeken. Die zoektocht bracht me naar Londen in de jaren '70, waar de geest van mei '68 nog

nazinderde en vrijheid een levensmotto werd. Het was daar dat ik ontdekte dat ware vrijheid niet alleen gaat over wat je wilt, maar ook over wat je bijdraagt aan de wereld om je heen.

Later, in mijn professionele en liberale netwerken, groeide mijn overtuiging dat vrijheid alleen kan gedijen wanneer ze gepaard gaat met verantwoordelijkheid. Het liberalisme biedt geen blauwdruk voor uniformiteit, maar een kader waarin mensen de ruimte krijgen om zichzelf te zijn en tegelijkertijd bij te dragen aan een rechtvaardige samenleving.

Wereld van Transitie

In een tijdperk van technologische en sociale transitie stelt "verantwoordelijk individualisme" individuen in staat hun eigen keuzes te maken. Het roept ook op tot een actieve bijdrage aan de samenleving. Het gaat niet alleen om bescherming tegen intolerantie, ook om de moed oude structuren te hervormen en nieuwe kansen te benutten. Zwitserse modellen van directe democratie bewijzen dat decentralisatie burgerspraak versterkt, terwijl technologie zoals AI onze waarden moet ondersteunen in plaats van bedreigen.

Dit essay roept op tot een toekomstgericht liberalisme dat vrijheid, innovatie en rechtvaardigheid boven conservatief behoud plaatst.

Download het volledige essay via mijn website www.nivi.be/articles en ontdek hoe verantwoordelijk individualisme de sleutel kan zijn tot een inclusieve, rechtvaardige toekomst.